

Fiskgjusen i Skåne 2013

Den mångåriga, stadiga ökningen av fiskgjusebeståndet i Skåne har kommit av sig, det visar den inventering av arten som gjordes under 2013. Gjusen minskar i norra Skåne men ökar i östra centrala Skåne – med Hörbytrakten som det stora utropstecknet.

Kenneth Bengtsson

Fiskgjusen utsågs av Sveriges Ornitologiska Förening (SOF) till riksinventeringsart 2013. Tidigare har arten riksinventerats 1971 och 2001. I Skåne inventerades dessutom stora delar av fiskgjusebeståndet i samband med tärninventeringen 1991 samt i samband med sjö- och småvatteninventeringen 1978–1981. Det finns också en bedömning av antalet par för år 2008 i boken *Fåglarna i Sverige – antal och förekomst*.

Vad visste vi inför 2013?

För Skånes del föreligger följande historiska uppgifter om fiskgjusebeståndet.

1971: 15 säkra och uppskattat totalt 20 par (Österlöf 1973)

1978–1981: ca 30 par (Karlsson 1983)

1991: Beståndet uppskattades till ca 60 par (Gierow 1992)

2001: Beståndet understeg sannolikt inte 70 par (Olofsson & Carlsson 2002)

2008: Bedömning om 75 par (Ottosson m.fl. 2012)

I rapporten från inventeringen 1971 sägs följande om Skåne: "Det är knappast troligt att många gjusbon kunnat undgå uppmärksamhet i detta tätbefolkade och ornitologiska landskap. Enskilda personer har inrapporterat 15 säkra och en sannolik häckning och det verkliga antalet kan måhända uppskattas till 20 par".

I rapporten från 2001 påminns om att det sannolikt finns ett mörkertal i materialet från såväl 1991 som 2001. Inventeringen 1991 var i första hand riktad mot tärnor och alla potentiella fiskgjuselokaler följdes inte upp. Det sägs också att det finns några anmärkningsvärda luckor i 1991 års resultat. Bland annat noterades inga häckande par i Örkelljunga kommun. Även inventeringen 2001 beskrivs som något ojämn kvalitetsmässigt. Resultaten för de båda åren har därför justerats upp något – till 60 resp. minst 70 par. Allt pekade dock mot en positiv trend för fiskgjusen mellan 1991 och 2001.

Den sentida populationen i Skåne uppskattades 2008 till 75 par i *Sveriges Fåglar – antal och förekomst* (Ottosson m.fl. 2012) och samma uppgift lämnas i *Skånes Fågelatlas* (Bengtsson & Green 2013).

Inventeringen 2013

Inför inventeringen 2013 gjordes upprop i ANSER samt kontaktades lokalt engagerade medlemmar i aktuella kommuner. Instruktionerna till inventerarna var att lämpliga lokaler helst skulle besökas i slutet av april för att konstatera påbörjad häckning och därefter minst en gång till, gärna i början av juli, för att kontrollera häckningsresultatet. För enstaka obser-

Adult fiskgjuse med abborre vid inflygning till boet. Foto: Hans Falklind / N.

vationer av fiskgjusar rekommenderades rapportering via *Svalan*, där även häckningsfynd kunde rapporteras eftersom alla rapporter med häckningskriterier döljs för allmänheten.

Gensvaret från de kontaktade personerna blev bra, men alla mäktade inte med att på egen hand inventera hela sin kommun eller område. Några kommuner är således inte inventerade fullt ut. Tyvärr var gensvaret från den breda massan inte lika bra. Resultatet från Skåne 2013 bygger därför i huvudsak på inkomna uppgifter från de lokala huvudpersonerna samt på ett ganska magert material från rapportdatabasen *Svalan*.

Resultat kommunvis

Ängelholm: Kommunen anses väl inventerad och slutresultatet 2–3 par ligger i nivå med resultatet från 2001 men rejält under 1991 års resultat (6–8 par).

Örkelljunga: Även denna kommun är väl inventerad och resultatet blev två säkra par. Här ser vi en markant nedgång sedan 2001 då inte mindre än sex par noterades.

Uppgiften om noll par 1991 förklaras sannolikt av svag inventeringsinsats det året.

Klippan: Kommunen är nöjaktigt inventerad och resultatet negativt. Inga häckningsfynd är gjorda. Det är därmed en försämring sedan de tidigare inventeringarna.

Perstorp: Området runt Perstorp har i långa tider hållit en stark stam av fiskgjuse. Men merparten av de häckande paren finns på Hässleholmsidan av kommungränsen. Under 2013 hittades inga häckande par inom Perstorps kommuns gränser. De norra delarna är dock dåligt täckta varför ett eller några par kan ha missats.

Hässleholm: Denna stora kommun är tyvärr svagt inventerad och de uppgifter vi har talar om fem säkra och två troliga par. Det är rejält färre än de 15–16 par som inventeringen 2001 redovisade. Att en del par missats under 2013 kan vi nog vara övertygade om. Frågan är hur stort mörkertalet är.

Höör: Ett säkert och ett troligt par blev årets resultat. Kommunen är inte inventerad fullt ut, men de viktigaste områdena är täckta och det föreligger också några nega-

tiva besked. Resultatet ligger i nivå med de två förra inventeringarnas resultat.

Hörby: Här har vi årets stora positiva överraskning. Inte mindre än tio säkra och ett troligt par har rapporterats in från i huvudsak kommunens norra delar. Det är en rejäl ökning från förra inventeringens 2–3 par. Hörbys fiskgjusar födosöker till stor del i Ringsjöarna och det rika fiskbeståndet i dessa sjöar är säkert en bidragande orsak till den nutida höga tätheten i kommunen.

Östra Göinge: Det har kommit in uppgifter om tre säkra och ett troligt par härifrån. Det är ett något svagare resultat än vad de två senaste inventeringarna givit. Men kommunen är delvis svårinventerad och ytterligare ett eller några par kan förmodligen inte uteslutas.

Osby: Denna skånska utpost i nordost är tyvärr svagt inventerad och det resultat som nått oss är magert – nämligen en säker och en möjlig häckning. Det är betydligt sämre än under de förra inventeringarna då sju resp. 4–6 par rapporterades in. Vi har dock fått in negativa rapporter från fem sjöar som hyst häckande gjusar under tidigare år. Det kan alltså inte uteslutas att minskningen i Osby är såväl reell som rejäl.

Bromölla och Kristianstad: Dessa två kommuner är mycket väl inventerade genom Nordöstra Skånes Fågelklubbs försorg och resultat är glädjande. I Kristianstads kommun bokfördes inte mindre än 18 säkra häckningar samt två av vardera troliga och möjliga, alltså totalt 18–22 par. Det är en tämligen stark ökning sedan 2001 då 14–15 par räknades. För Bromöllas del blev det två säkra par vilket är ungefär detsamma som tidigare år (3 resp. 2 par under inventeringarna 1991 och 2001).

Södra Skåne: Under inventeringen 2001 rapporterades inga par från detta område. Däremot finns det en uppgift om ett par i Sjöbo kommun under inventeringen 1991.

Under inventeringen 2013 noterades ett häckande par i Lunds kommun (Kranke-sjön) samt ett i Svedala kommun. Dessutom har vi en uppgift om ett troligt par i Svalövs kommun. Det senare paret gjorde ett misslyckat häckningsförsök 2012 och sågs i området även 2013.

Hur många par kan vi räkna med totalt?

De uppgifter vi fått in berättar om 46 säkra, tio troliga och två möjliga häckningar i Skåne 2013 – alltså 46–58 par. Det känns inte alltför vågat att tippa att flertalet av de tio troliga häckningarna faktiskt avsett häckande par. Är vi överens om detta kan vi våga påstå att det fanns minst 55 par i Skåne 2013. Som nämnts i kommungenomgången var inventeringsinsatserna svaga i en del kommuner och det innebär att vi också måste spekulera över ett visst mörkertal. I Hässleholms kommun häckade med största sannolikhet fler par än de redovisade 5–7. Vi kan inte heller utesluta att det fanns några få häckande par i Klippans och Perstorps kommuner samt ytterligare några fler än de redovisade i Osby kommun. Det kan heller inte uteslutas att ytterligare några par har häckat i den södra delen av landskapet. Det ses ju en hel del gjusar i denna del av landskapet under häckningssäsongerna numera. Kan-ske kan vi sträcka oss till ett antagande om upp mot 70 par totalt i Skåne 2013? Men till skillnad från bedömningen 2001 som mynnade ut i "understiger det skånska beståndet sannolikt inte 70 par" vill jag ändra ordet understiger till överstiger när inventeringen 2013 summeras.

Vi ser en tydlig tendens till ökning i den östra delen av centrala Skåne (Hörby och Kristianstad) samt en tämligen tydlig tendens till minskning i de skogrikare norra delarna. Ett ökande bestånd i Hörby och Kristianstadsområdet noterades för övrigt redan i rapporten från 2001. Bestån-

Nästan flygg fiskgjuseunge. Foto: Hans Falklind / N.

det i de norra delarna ansågs då vara stabila, möjligen med undantag av Osbyområdet.

Vad dessa öknings respektive minskningar kan tänkas bero på ligger utanför min förmåga att analysera i detalj. Så kallad brunifiering av en del skogssjöar med

sämre siktdjup som följd har dock nämnts som en möjlig förklaring till att fiskgjusarna överger vissa områden. Andra negativa faktorer kan vara ett ökat rörligt friluftsliv samt brist på boträd via ett allt för intensivt skogsbruk. Naturligtvis kan variationer i fiskbestånden också ligga bakom

Tabell 1. Kommunvis fördelning av fiskgjuseparen 2013 samt jämförelser med två tidigare inventeringar. i.u.: ingen uppgift.

	1991	2001	Säkra 2013	Lyckade	Påbörjade	Misslyckade	Troliga 2013	Möjliga 2013	Maxtotal 2013	Inv.insats
Kristianstad	9-11	14-15	18	10	2	6	2	2	22	God
Bromölla	3	2	2	2					2	God
Osby	7	4-6	1	i.u.			1		2	Svag
Ö Göinge	6	5	3	3			1		4	Medium
Hässleholm	13	15-16	5	4		1	2		7	Svag
Höör	1	2-3	1	i.u.			1		2	Medium
Hörby	0-2	2-3	10	i.u.			1		11	God
Perstorp	1	2	0						0	Medium
Klippan	1-2	2	0						0	Medium
Örkelljunga	0	6	2	1		1			2	God
Ängelholm	6-8	3-4	2	2			1		3	God
Svalöv	0	0	0				1		1	Medium
Sjöbo	1	0	0						0	Medium
Lund	0	0	1	i.u.					1	Medium
Svedala	0	0	1	1					1	Medium
	48-55	57-64	46				10	2	58	

förändringar och för Hörbys del känns det naturligt att föreslå Ringsjöarnas rika fiskbestånd som en trolig orsak till det lokalt rika fiskgjusebeståndet.

En positiv faktor för slättbeståndet i Skåne kan vara att fiskgjusen ökar i östra Tyskland och att tyskfödda gjusar spätt på populationen söderifrån. Det har noterats ett par tyskmärkta fåglar i Kristianstadområdet och även en häckning i en kraftledningsstolpe i denna kommun luktar tyskgener eftersom det är vanligt med sådana boplatser i Tyskland (Roine Strandberg pers. medd.).

Hur många ungar?

Det kom inte in så många uppgifter om huruvida häckningarna lyckades eller ej och än färre uppgifter om antalet ungar. Från Bromölla och Kristianstad samt ytterligare några kommuner var rapporteringen dock utmärkt. Det två paren i Bromölla lyckades och fick ut fem ungar. Av 18 säkra par i Kristianstads kommun lyckades tio och nio av dessa fick

sammanlagt ut minst 17 ungar (i ett fall kunde antalet ungar inte anges). Östra Göinges tre säkra par lyckades mangrant och här blev sju ungar flygga. I Örkelljunga blev det en misslyckad och en lyckad häckning med tre ungar. I Ängelholm lyckades båda paren och här blev det två ungar i ett bo och okänt antal i det andra. Slutligen har vi en uppgift från Svedalaparet där två ungar blev flygga. Det finns alltså uppgifter om 36 flygga ungar från 17 par vilket ger ett genomsnitt på 2,1 ungar per lyckad häckning. Om vi istället tittar på resultatet för 26 påbörjade häckningar där slutresultatet är känt blir resultatet 1,4 ungar per häckning. Här är Kristianstad ett "sänke" eftersom åtta av 17 häckningar med känt resultat avbröts eller misslyckades. Vi kan jämföra dessa uppgifter med resultat från en av Sveriges fiskgjusetätaste kommuner – Norrtälje. Under åren 1980–2007 pendlade antalet ungar per lyckad häckning mellan 2 till 2,7 och per påbörjad häckning mellan 1 till 2,4 (Douhan 2008).

Konkurrens med havsörn

Havsörnens ökning under senare år anses som en möjlig förklaring till lokalt minskande fiskgjusestammar. Det är därför intressant att nämna att fiskgjuseparet i Svedala kommun häckade i samma sjö som ett par havsörnar och att båda paren fick ut sina ungar. De två kan alltså samexistera – åtminstone i Svedala. I Bromölla och Kristianstads kommuner har däremot flera konflikter mellan de två arterna noterats och flera misslyckade fiskgjusehäckningar kan utan stora tvivel skrivas på havsörnarnas konton. Några ytterligare uppgifter om samlivet mellan de två arterna har inte kommit in. Utanför Kristianstad/Bromöllaområdet har de två arterna än så länge skilda huvudområden i Skåne, men havsörnen tränger på och i en inte alltför avlägsen framtid kan en mera utbredd konkurrens uppstå. Då ligger kanske fiskgjusen pyrt till.

Mänskliga störningar

Det har bara kommit in uppgifter från nordost och här gäller det en misslyckad häckning och ett område med övergivna bon. I första fallet handlar det om intensivt bad- och båtliv nära boplatsen och i det andra fallet om livlig kanottrafik.

Tack, alla inventerare, för att ni gjorde så gott ni kunde. Utan era insatser hade vi inte vetat något om fiskgjusebeståndet i Skåne 2013.

Referenser

- Bengtsson, K. & Green, M. 2013. *Skånes Fågelatlas*. SkOF, Vellinge.
- Douhan, B. 2008. *Fiskgjusens häckningsresultat i Norrtälje kommun*. Fåglar i Uppland nr 3:2008.
- Gierow, M. 1992. *Fiskgjusen ökar – storlommen minskar*. Anser 31:267–268.
- Karlsson, J. 1983. *Häckande fåglar i Skånes*

Fiskgjusehane på favoritgren.

Foto: Hans Falklind / N.

- sjöar och småvatten*. Anser 22:149–161.
- Olofsson, P. & Carlsson, P. 2002. *Fiskgjusen i Skåne 2001*. Anser 41:217–222.
- Ottosson, U., Ottvall, R., Elmberg, J., Green, M., Gustafsson, R., Haas, F., Holmqvist, N., Lindström, Å., Nilsson, L., Svensson, M., Svensson, S. & Tjernberg, M. 2012. *Fåglarna i Sverige – antal och förekomst*. SOF, Halmstad.
- Österlöf, S. 1973. *Fiskgjusen i Sverige 1971*. Vår Fågelvärld 32:100–106.

Kenneth Bengtsson
Grönvägen 5 B, 232 32 Arlöv
kenneth.bengtsson1@comhem.se